А. В. Гончарук,
студентка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент В. М. Титаренко)

СУРЖИК У КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРІ СТУДЕНТІВ М. ЖИТОМИРА

Питання суржику є досить актуальним у силу сучасного стану нашої складної мовної ситуації. Результат українсько-російського білінгвізму активно досліджують українські та закордонні дослідники: І. Дзюба, Л. Масенко, А. Погрібний, С. Соколова, Л. Ставицька, Л. Томіленко, В. Труб, І. Хом'як та ін.

Актуальність теми роботи зумовлена висхідним інтересом до лінгвістичних досліджень суржику як мовного явища, зокрема його походження, специфіка, причини та умови функціонування.

Мета роботи – опис та аналіз результатів анкетування студентів ВНЗ м. Житомира, зокрема в студіях ставили такі завдання: з'ясувати, якою мовою розмовляють у повсякденному житті, чи проявляють мовну стійкість під час спілкування з російськомовними співрозмовниками, що розуміють під суржиком, який відсоток такої мішанини перебуває в студентській комунікації й у яких царинах, чи хочуть опитувані, аби суржик зник з їхнього мовлення тощо. Результати такого аналізу можуть стати в нагоді при розробці стратегії щодо покращення сучасної мовної ситуації загалом.

Опитування було проведено упродовж 2021/2022 навчального року в трьох вищих навчальних закладах м. Житомира: Житомирський державний університет імені Івана Франка, Поліський університет, Державний університет «Житомирська політехніка». Опитувані студенти здобувають спеціальності різних напрямів. Загальна вибірка становить 345 осіб.

Анкета складалася з 26 питань, які передбачали відповіді на такі питання, як мовна та національна приналежність, ставлення та користуванням суржиком тощо.

Виявляється розрив між мовою, яку студент визнає рідною, і мовою, якою він переважно спілкується в різних царинах. Зокрема, українську рідною визнали 94,8 % студентів, російську – 2,3 %, інший варіант – 1,7 %. Більшість опитуваних, а саме 339, є українцями.

Хоча українську мову й визнали рідною більшість студентів, але насправді нею послуговуються значно менше в повсякденному житті. Тільки 50,7 % розмовляють українською повсякчас, 31,6 % – суржиком, 13,6 % – українською й російською мовами рівною мірою, 4,1 % – російською.

У родині практично рівною мірою послуговуються як українською мовою – 44,6 %, так і суржиком – 42,3 %. Українською та російською мовами рівною мірою 7,2 % та лише 5,5 % російською мовою. До речі, саме ця царина особистого життя студента (сім'я) зазнала найбільшого впливу російської мови, бо українською в ній спілкується найменший відсоток у зіставленні з іншими.

Під час навчання, а саме на заняттях, 92,8 % опитуваних користується українською мовою, 4,3 % – суржиком, 2 % – українською й російською мовами рівною мірою та 0,9 % російською мовою. Вважаю, що такий результат свідчить про вплив викладачів на мовну свідомість та мовну поведінку студентів під час навчального процесу, незалежно від форми навчання.

Не всі респонденти виявили мовну стійкість, оскільки на питання «Якою мовою Ви розмовляєте на перерві?» отримали відповідь, що українською тут послуговується лише 52,8 %. Значна частина розмовляє суржиком – 33,9 %. Українською та російською мовами рівною мірою 10,4 %, а російською мовою – 2,9 %.

З отриманих результатів спостерігаємо, що українською мовою найбільше користуються на заняттях, хоча на перерві цей показник зменшується майже удвічі. Найменше в родині, адже тут домінує суржик. Також суржик рівною мірою присутній і на перерві, і в повсякденному житті. Роль російської мови в мовленні студентів є найменшою. Отже, у порівнянні з дослідженнями попередніх років, студенти є більш мовно свідомими та надають перевагу українській мові в різних комунікаціях, проте значний відсоток належить суржику.

Під поняттям «суржик» більшість респондентів розуміє «елементи двох або кількох мов, об’єднані штучно, без дотримання норм літературної мови» (73,3 %), значно менше – «мова, яка немає норм та правил» (10,4 %), «розмовна мова» (8,4 %), «уживання слів у неправильній формі» (5,8 %), «важко відповісти» (2,0 %). Як бачимо, значна частина студентів має цілком правильне уявлення про суржик.

Більша частина респондентів виявляє нейтральне ставлення до суржику – 68,7 %, 17,7 % – негативне, 13,6 % – позитивне. Досить дивно, що більшість студентів ставиться байдуже до чистоти свого мовлення та мови загалом, та й деякі навіть не проти, щоб таке поняття як «суржик» надалі функціонувало. Чому ж така незначна частина виявляє негативне ставлення? Можливо, простіше та легше розмовляти без правил та норм, аби тільки було зрозуміло для оточення.

На питання «Чому Ви використовуєте суржик у повсякденному житті?» студенти відповіли так: «для швидкого взаєморозуміння в рутині» – 32,5 %, «так зручно розмовляти» – 27 %, «так розмовляють мої рідні» – 16,8 %, «це полегшує мовлення від правил» – 13,6 %, «не використовую суржик у повсякденному житті» – 10,1 %. Це свідчить про те, що респонденти хочуть максимально звільнити від правил та полегшити своє мовлення для швидкого спілкування, хоча варто зазначити, що десята частина не послуговується суржиком.

Приємно вражає, що все ж таки більшість хоче, щоб таке явище як суржик зник із їхнього життя (55,4 %). Значна частина обрала варіант «не знаю» (18,6 %) та варіант «ні» (15,7 %). Також були й ті, що не змогли дати відповідь на це питання (10,4 %).

Щодо відповіді на питання «Які заходи Ви вживаєте, щоб суржик зник із вашого повсякденного життя?» респонденти значно розділилися: «намагаюся розмовляти тільки літературною мовою» – 27,2 %, «нічого не роблю» – 22,0 %, «спілкуюся з людьми, які розмовляють українською літературною мовою» – 19,4 %, «читаю українськомовні книги, журнали та газети» – 18,6 %, «дивлюся українськомовні канали, фільми та телепередачі» – 12,8 %.

Слід зазначити, що покращення мовлення студентів є довготривалим процесом. Не тільки ті, що навчаються мають дбати про вдосконалення мовлення, а й ті, що навчають. Обов'язковою вимогою має стати дотримання літературних норм та правил для працівників усіх закладів освіти, та й для держслужбовців, журналістів.

Отже, проаналізувавши відповіді в анкетах, можемо зробити висновок, що в сучасних студентів відбувається вирівнювання між національною та мовною самоідентифікацією: українці за національністю обирають рідну мову українську. Одночасно, як засвідчили відповіді, респонденти не завжди використовують українську мову як засіб спілкування в родині, на перерві, повсякденному житті. Більшість опитуваних у всіх царинах життя послуговуються суржиком, хоча 55,4 % хоче, аби він зник з їхнього мовлення. Значний відсоток молоді є мовно свідомими, які розуміють значущість рідної мови та покращують її «чистоту».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Малихіна О. Є. Основні підходи до дослідження проблеми білінгвізму. *Наукова скарбниця освіти Донеччини.* 2015. № 1. С. 106–109.

2. Соколова С. Основні типи мовної поведінки киян (за даними анкетування). *Українська мова.* 2013. № 2. С. 38–55.

3. Титаренко В. Мовна поведінка студентів на тлі мовної ситуації Житомирщини. *Філологічний часопис.* 2019. Вип. 1. С. 130–138.

4. Ткаченко О. Проблема мовної стійкості та її джерела. URL: https://national.org.ua/ library/orest_tkaczenko (дата звернення: 06.04.2022).